

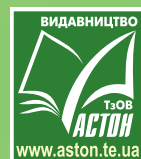
2021

Частина 2

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

4

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

Українська мова та читання

4

ЧАСТИНА 2

тепер,
п'ятс^от улітку,
п'ятдеся^ті , наза^д
аероп^орт

сімдеся^ті , вісімдеся^ті
шісна^дцят^ь упер^ед
посер^едині уч^ора , попер^ереду

шістдеся^ті напам'ят^ь

шістс^от , уд^ень щотиж^ня,
оптимізм , лів^ор^уч восен^і

щоден^но уран^ці

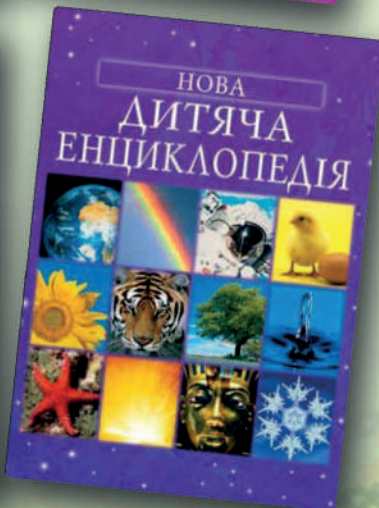
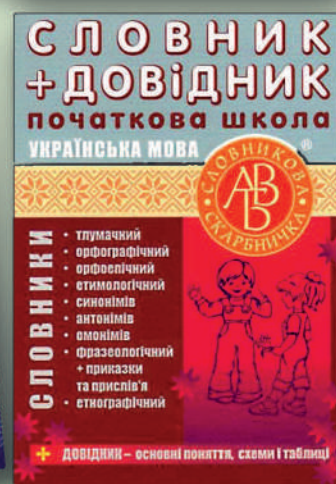
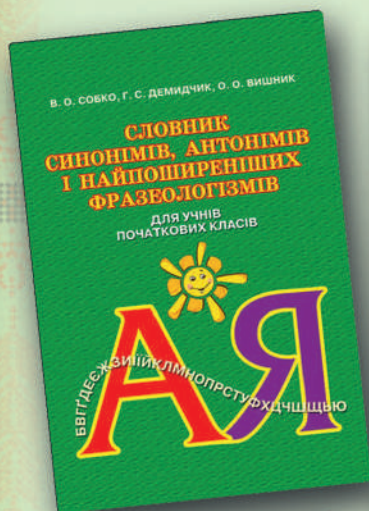
прав^ор^уч уз^імку
ув^ечері
зза^д

www.aston.te.ua

КОРИСТУЄМОСЯ СЛОВНИКАМИ

ЗАЙМЕННИК

Займенники 1-ої, 2-ої і 3-ої особи однини і множини

Число \ Особа	1-ша	2-га	3-тя
Однина	я	ти	він, вона, воно
Множина	ми	ви	вони

Таблиця відмінювання займенників 1-ої і 2-ої особи однини і множини

Відмінки	Питання	1-а особа		2-а особа	
		Однина	Множина	Однина	Множина
Називний	хто?	я	ми	ти	ви
Родовий	кого?	мене	нас	тебе	вас
Давальний	кому?	мені	нам	тобі	вам
Знахідний	кого?	мене	нас	тебе	вас
Орудний	ким?	мною	нами	тобою	вами
Місцевий	(на) кому?	(на) мені	(на) нас	(на) тобі	(на) вас

Таблиця відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини

Відмінки	Питання	Однина			Множина
		він	вона	воно	вони
Називний	хто? що?	він	вона	воно	вони
Родовий	кого? чого?	його, (до) нього	її, (до) неї	його, (до) нього	їх, (до) них
Давальний	кому? чому?	йому	їй	йому	їм
Знахідний	кого? що?	його, (про) нього	її, (про) неї	його, (про) нього	їх, (про) них
Орудний	ким? чим?	ним	нею	ним	ними
Місцевий	(на) кому? (на) чому?	(на) ньому, (на) нім	(на) ній	(на) ньому, (на) нім	(на) них

Аналіз займенника як частини мови

План аналізу

1. Аналізоване слово.
2. Питання, на яке воно відповідає.
3. Частина мови.
4. Початкова форма (Н. в., одн.).
5. Особа (якщо є).
6. Число.
7. Відмінок.
8. Рід (для займенників 3-ої особи однини).
9. Яким членом речення виступає.

Зразок письмового аналізу

Батьківщино, земле рідна,
Ти навк у нас єдина.
Микола Сингаївський

Ти — (хто?) особовий займенник,
поч. ф. — (хто?) ти, 2 ос., одн., Н. в.,
підмет.

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Марія Чабайовська, Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

**Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)**

Частина 2

**Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України**

**Тернопіль
Астон
2021**

УДК 811.161.2(075.2)
Ч-12

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16. 01. 2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кожушко С. М.

Ч-12 Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2 / М. І. Чабайовська, Н. М. Омельченко, С. М. Кожушко. — Тернопіль : Астон, 2021. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-308-815-0

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти та Типової освітньої програми початкової освіти колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

УДК 811.161.2(075.2)

Умовні позначення

	Номер завдання.		Працюю в парі або групі.
	Пригадую.		Завдання різного рівня складності.
	Досліджую, вивчаю мовний і літературознавчий матеріал.		Знайомлюся з медіа.
	Завдання для розвитку критичного мислення.		Для допитливих і кмітливих.
	Матеріали для уроків української мови й літературного читання, рубрик «Перевір свої досягнення» та «Відповіді до завдань» розміщено на сайті видавництва.		Культура мовлення.

ISBN 978-966-308-815-0

© Чабайовська М. І.,
Омельченко Н. М.,
Кожушко С. М., 2021
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2021

Загальне уявлення про числівник як частину мови

1. Прочитай казку.

Казка про хлопчика Крижинку

З далекого крижаного краю, де росте крижана трава, де цвітуть крижані **квіти**, де співають крижані **пташки** і ходять крижані **звірята**, а рукомесниці-Снігурки гаптують тисячі сніжинок-намистинок, прибула Зима. Першим вона привела із собою свого сина — маленького крижаного хлопчика. Радісно калатало серце хлопчика Крижинки, бо над усе любив він мандрувати.

Захоплений подорожжю, Крижинка стрибав по снігу, струшував іній із дерев. Заглядав через вікна в людські оселі. Якось за одним із таких вікон він побачив хлопчика, свого однолітка, що лежав у ліжку й сумно дивився на вулицю.

— Чи він також ховається, як трава? — запитав у матері Зими Крижинка.

— Ні, цей хлопчик хворий, уже кілька років підряд він лежить і не встає з ліжка. І ніхто не може допомогти йому, — відповіла Зима.

Крижаний хлопчик упритул підійшов до вікна й зазирнув у кімнату, де лежав хворий.

— Як тебе звати? — запитав.

— Петрусь... А ти хто?

— Я Крижинка. — І гість із царства Зими розповів Петрусеві про свій далекий край. А щоб Петрусь міг уявити собі зимові сади, дерева, квіти, спробував малювати їх на шибках. Візерунки були дуже гарні й цікаві.

З того часу Крижинка щоденно приходив до Петруся й зображував на шибках його вікна нові й нові узори. А Петрусь малював для Крижинки кольоровими олівцями квіти, дерева, трави на папері. І з того часу він почав поправлятися. Дуже хотів Петрусь погратися з Крижинкою в **сніжки**. Особливо після того, як зимовий хлопчик розповів йому, що **діти** в царстві Зими ніколи не хворіють.

Ірина Калинець

- Що найбільше любив Крижинка?
- Прочитай, як спілкувалися хлопчики.

Склади текст із виділеними в казці п'ятьма словами й шостим — *канікули*.

Числівник — це частина мови, яка називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби і відповідає на питання **скільки? котрий?**: п'ять, сто; п'ятий, сотий.

2. З першого абзацу казки випиши числівники. У дужках запиши до них питання.

- ❖ Самостійно добери і запиши по п'ять числівників, які вказують:
 - а) на кількість предметів;
 - б) їхній порядок під час лічби.

3. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

Ану вставай, чоловіче, бо третій півень кукуріче. Одне літо краще, як сто зим. За двома зайцями не гонись, бо й одного не впіймаєш. Як напише один неук, то сто розумних не розбере.

- ❖ Спиши. Підкресли числівники, постав і надпиши до них питання.

Питання до числівників

1. Прочитай продовження казки Ірини Калинець.

Казка про хлопчика Крижинку

А Зима вже висипала останні сніжинки, що їх наткали любі її доні-трудівниці. І збиралася повертатись у свої краї.

— Крижинко! — покликала вона сина. — Крижинко, нам пора відходити. — Голос її слабшав, бо теплий вітер знемагав його.

Та Крижинка не чув. Він захопився розмовою з Петрусем. Раптом сонячний промінчик уколів його в самісіньке серце.

— Ой! — скрикнув Крижинка, ухопившись за груди. — Це вже Весна прийшла, і я загину!

— Що з тобою? — занепокоївся Петрусь, побачивши, як тане і плаче Крижинка.

— Я тут загину, — прошепотів Крижинка.

— Я допоможу тобі! — вигукнув Петрусь. Він швиденько одягнувся, вибіг на вулицю і, підхопивши Крижинку на руки, побіг услід за Зимою.

— Тобі ж не можна, ти хворий! — намагався протестувати Крижинка, та Петрусь не слухав його. Чимдуж мчав він у снігові краї.

— Дивися, Крижинко, дивися! — нарешті втішився він. — Ген біліє Зима.

Зима озирнулася й зупинилася в білому здивуванні, і простягнула руки до хлоп'ят. І тільки-но опинився Крижинка на її руках, як сила і міць знову повернулися до нього. Він подав руку Петрусеві й промовив:

— Я завжди буду твоїм вірним і вдячним приятелем.

— Гей, Морозенку, — гукнула Зима, — а дмухни-но легенько-легенько й спали всю Петрусеву хворобу!

І тут відчув Петрусь, як свіже й морозяне повітря невідомою силою наповнює його тіло.

— Будь здоров, — попрощався з ним Крижинка, — на другу зиму я знову прийду до тебе в гості.

І він дотримав слова. Петрусь, здоровий і міцний, ходив разом з Крижинкою на санки і на ковзанку, та найцікавіше було для них обох малювати ще раз і ще раз розмаїті дерева, квіти, трави...

- Як Петрусь врятував Крижинку?
- Прочитай, як Зима віддячила за це хлопчикові.
- Оціни поведінку Петруся.
- Склади план і перекажи казку.

Елементи сюжету твору	
Зав'язка —	початок подій.
Розвиток дії —	події від зав'язки до кульмінації.
Кульмінація (лат.: вершина) —	момент найвищого напруження в творі.
Розв'язка —	завершення розвитку подій.

- Визнач елементи сюжету «Казки про хлопчика Крижинку».

2. Дай письмові відповіді на запитання.
Числівники записуй словами.

шістс^т

- Скільки місяців тривала дружба Крижинки і Петруся?
- Через скільки місяців друзі знову зустрінуться?
- Скільки разів у тексті зустрічається слово «зима»?
- Яким по порядку є перший місяць весни?

3. Запиши числа словами у дві колонки так, щоб у першій вони відповідали на питання *скільки?*, а у другій — *котрий?*

5, 16, 50, 64, 99, 100, 500, 600.

Зразок. Дев'ять — дев'ятий.

п'ятс^т

- ❖ З двома числівниками склади і запиши речення.

6

Вимова і правопис найуживаніших числівників

1. Прочитай казку.

Подорож Краплинки

Жила маленька Краплинка у великому озері серед безлічі маленьких краплин. Новий день був схожий на попередній, і все відбувалося так, як завжди. Маленька Краплинка мріяла побачити світ, тому за порадою поплила до найстаршої краплини в озері.

— Вельмишановна Краплино, Ви найстарша та наймудріша в нашому озері, хочу звернутися до Вас за порадою.

— Говори, дитино, яка порада тобі потрібна? — ласкаво мовила вона.

— Кожного дня я бачу одне й те ж саме — наше озеро, інших краплин. А я мрію побачити СВІТ! — захоплено промовила Краплинка. — Але не знаю, як це зробити.

— О, я прекрасно тебе розумію, моя дитино. Я колись теж була великою мрійницею. **Наші мрії — це рушійна сила і наш дороговказ!** Іди за мрією!

— Але куди? — вигукнула Краплинка.

— Пливи до поверхні озера і чекай на зустріч із Сонцем.

— Дякую! До зустрічі!

— До зустрічі! Чекатиму на твою розповідь про дивовижну подорож.

— Зараз ніч. Доведеться чекати до ранку, щоб зустрітись із Сонцем, — зажурливо промовила Краплинка.

Від втоми вона миттєво заснула. Перші промені сонця лагідним дотиком пробудили її.

— Сонце! Сонце! — закричала Краплинка.

7

З кожною хвилиною ставало світліше і тепліше. Краплинку охопило дивне відчуття легкості та невагомості. Її звична форма щезала, і вона перетворювалася на пару. Уперше в житті могла летіти. З висоти їй було видно рідне озеро, ліс, гори.

— Яка краса! Дивовижно!

За Танітою Марє

- Про що мріяла маленька Краплинка?
- Чому вона перетворилася на пару?
- Склади цитатний план і перекажи казку.

Письмо для себе.

Поясни, як ти розумієш виділене речення.

2. Випиши з тексту речення з числівником. Підкресли числівник. Постав до нього питання. На що він вказує?

3. * Прочитай текст. Добери до нього заголовки. Визнач, який стиль поданого тексту — науково-популярний чи художній.

Щука — найвідоміший хижак серед прісноводних риб. Її часто називають прісноводною акулою. Довжина тіла цієї риби перевищує 1 метр, а маса досягає 30 кілограмів. Живе понад 20 років.

З енциклопедії

** Спиши текст, записуючи числівники словами.

*** Пофантазуй. Уяви, що Краплинка в озері зустрілася зі щукою. Яка розмова могла відбутися між ними? Усно склади діалог.

Правильно вимовляй і пиши: п'ятдесяті́, шістдесяті́, сімдесяті́, вісімдесяті́.

4. Прочитай математичні вирази. Запиши їх словами, уживаючи прийменники *до, від*.

$$50 - 20 = 30$$

$$70 + 30 = 100$$

$$80 - 54 = 26$$

$$60 + 15 = 75$$

Вимова і правопис найуживаніших числівників

1. Прочитай продовження казки.

Подорож Краплинки

Піднімаючись уверх, ставало прохолодніше, і відчуття легкості втрачалось. Опинившись на хмаринці, Краплинка знову набула своєї форми.

— Привіт, краплинки! А ви всі з мого озера?

— Ні, — відповіли деякі.

— Я з гірської річки, — відповіла одна краплинка.

— А я із землі, — сказала інша.

— Я зі снігу, що лежить на вершині гори.

— А ми з роси з луку, — проказали близнюки.

— А ми... А я...

Ще багато нових історій почула Краплинка.

Вітер ніс хмаринку все далі від озера. Вони пролітали над полями й луками, лісами та ріками, містами і селами. До них приєднувалися нові краплинки, розповідали нові цікаві історії свого життя.

Ось вже їх стало так багато на хмаринці, що й місця вільного не залишилося.

— Краплинки, зараз час до нових пригод, — сказала хмаринка. — Летіть вниз до землі дощиком!

— Полетіли! — радісно мовила Краплинка.

— Крап! Крап! Крап!

Досягнувши поверхні ґрунту, вона продовжила свою подорож углиб землі. Де познайомилася з підземними мешканцями: кротами, черв'ячками, землерийками. Зустрічалася з корінчиками рослин і дерев, збагачувалася мінералами та мікроелементами.

Краплинка, мандруючи, натрапила на підземну річку. Вона дуже здивувалась, що під землею теж є річки. Разом з іншими краплинками, її несла течія до нових пригод.

Багато кілометрів подолала Краплинка. Прокинувшись, одного ранку, вона не могла повірити своїм очам.

— О, це ж моє озеро! — крикнула Краплинка. — Друзі, я повернулась!

— Привіт, наша мандрівнице! Раді тебе бачити знову!
За Танітою Марє

* Кого зустріла Краплинка на хмаринці?

** Склади план і перекажи казку.

** Зобрази схему подорожі Краплинки.

*** Поставте одне одному запитання за змістом тексту.

Правильно вимовляй і пиши: сорока́, дев'яно́ста, ста.

2. Спиши виділені речення, поширивши їх числівниками.

3. * Прочитай текст. Визнач у ньому зачин, основну частину і кінцівку. Розглянь і проаналізуй таблицю.

Вода вкрай потрібна кожній рослині. Вона постачає необхідні їй для росту і розвитку мінеральні речовини.

Найбільше води дерева «п'ють» улітку. При цьому різні породи потребують її в неоднаковій кількості.

Ось чому там, де вирубують ліси, стаються повені й заболочується місцевість.

Назва дерева	липа	береза	яблуня	груша	смерека
Кількість води, яку «випиває» за добу	40 л	60 л	80 л	90 л	100 л

** Спиши основну частину, доповнивши її реченнями, складеними за даними таблиці. Числівники записуй словами.

*** *Письмо для себе*

Якби рослини могли розмовляти, вони б сказали...

Практичне засвоєння вимови і письма відмінкових форм окремих числівників

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися у творі.

Збитошна Бабуся Ягуся

В лісовій хатинці
На курячих ніжках
Бабуся Ягуся
Підвелася з ліжка.
Виду не вмивала,
Кучми не чесала,
Скочила на помело,
Наче вершник у сідло,
І в Київ помчала.
Захотілось Бабці
«Відтягнутись класно»,
Оглянути давнину,
Будови сучасні,
Навідати казино,
Попоїсти ескімо,
Випить пепсі-коли,
Завітати в дитсадки,
Коледжі і школи...

А насправді — мала намір
Побешкетувати,
Щоб із неї усі діти
Могли приклад брати.
Ось уже й Святошин,
Вже початок міста.
Біжить автострада
Широка і чиста.
Дивиться даїшник:
Двірничка з мітлою,
Патлата, горбата
І ніс кочергою.
А ще ж бо у неї
Мітла якась дивна —
Несе пасажирку,
Немов реактивна!

Анатолій Григоров

- Чому Бабуся Ягуся помчала в Київ? Прочитай.
- Що здивувало даїшника?

2. Пофантазуй. Дай відповіді на запитання.

- О котрій годині прокинулася Бабуся Ягуся?
- Яка відстань від лісової хатинки до Києва?
- Скільки часу вона витратила на дорогу до столиці?
- З якою швидкістю могла рухатися Бабуся Ягуся?

❖ Запиши відповіді на запитання. Числівники записуй словами.

3. * Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася з нього?

Квітковий годинник

У природі є безліч квіток, і кожна з них має свій час, коли її пелюсточки відкриваються і закриваються.

Якщо ти хочеш прокинутися о 5 годині ранку, то шипшина і мак складуть тобі компанію. За ними про початок нового дня сповіщають квіти картопельки і льону — о 6–7 годині. А от латаття біле любить поспати до 8 години. О 9 годині прокидається кислиця.

А коли прокидаєшся ти?

З Інтернету

** Спиши другий абзац тексту, записуючи числівники словами. Постав до них питання.

*** Дай письмову відповідь на запитання третього абзацу.

*** Попрацюйте разом. Створіть «Квітковий годинник».

4. Запиши повні відповіді на запитання.

- Скільки годин триває доба?
- О котрій годині розпочинається перший урок?
- Коли закінчуються заняття в школі?
- Скільки часу ти відводиш на заняття спортом?

❖ Склади свій розпорядок дня.

Культура мовлення

~~Скільки годин?~~

Котра година?

Узагальнення вивченого про числівник

1. Прочитай продовження твору.

Збитошна Бабуся Ягуся

Порушує Бабця
Всі правила руху,
Свистків поліцейських
Зухвало не слуха,
Немов пластиліном
Заліпила вуха.
Нагло з сміттям урни
Бабуся валила,
Вітраж біля цирку
Навмисно розбила.
За тролейбусні дроти
Мітлою чіплялась
Й на Хрещатику в метро
Зайцем покаталась.
Від цукерок папірці
Під ноги шпурляла
Й на сигнали світлофора
Зовсім не зважала...
Толочила квітники,
Бризкалась в фонтані
Ще й водала: «Мені любі
Всі вчинки погані,
Тож їх більше покажуйте
На телеекрані!»
По рації полинули
Суворі накази:
«Постові і патрулі,

Порушницю на мітлі
Арештуйте зразу!»
Ото мали вже запарку
Поліцейські сили,
Поки Бабцю в Гідропарку
В шашличній зловили!
Засідав найвищий суд,
Виступали свідки,
Але так і не збагнули,
Хто ця Бабця й звідки.
— Прошу, — мовив захисник, —
Зважити на ветхий вік.
Певен, що збитошне все
В Бабці від склерозу,
Тож хіба вона несе
Для киян загрозу?!
Суд все чесно обсудив,
Зважив всі деталі
Й виніс вирок, як Бабуні
Жити в світі далі:
«За провини чималі
Бабцю покарати —
І у місті, і в селі
Із кожної хати
Йй щоденно на мітлі
Дітлахів катати!»

Анатолій Григорук

- * Як себе поводи́ла Бабуся Ягуся?
- ** Який вирок виніс суд? Прочитай.
- ** Як ти розумі́єш заголовок казки? Підбери інший.
- *** Порівняй Бабу Ягу з відомих тобі казок і Бабусю Ягусю. Склади діаграму Венна.

2. Дай письмову відповідь на питання: «Скільки разів Бабуся Ягуся порушувала правила поведінки?»

3. * Устав у фразеологізми потрібні числівники. Запиши.

... нога там, ... тут; обминати ... дорогою; як ... колесо до воза; намолоти ... мішків гречаної вовни.

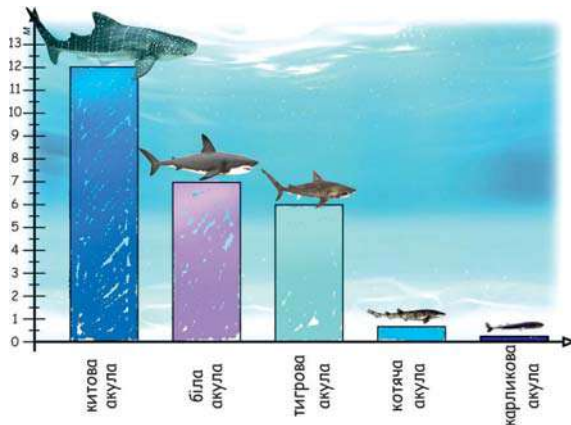
Слова для довідки. Одна, сім, друга, десятою, п'яте.

- ** Поясни їх значення. За потреби скористайся словником фразеологізмів.
- ** Випиши з вірша фразеологізми. Як ти їх розумі́єш?
- *** З двома фразеологізмами склади і запиши речення.

4. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася про акул?

Акули — дуже давні хижаки. Перші з них з'явилися на Землі близько чотирьохсот мільйонів років тому. Тривалість життя акул у середньому складає двадцять п'ять років. Серед них є велетні, вага яких досягає чотирнадцяти тонн, а є й зовсім маленькі.

- ❖ Спиши. Підкресли числівники.
- ❖ Розглянь діаграму. Проаналізуй розміри різних видів акул.
- ❖ Користуючись діаграмою, склади і запиши продовження тексту. Уживай числівники.

ДОСЛІДЖУЮ ЗАЙМЕННИК

Поняття про займенник як частину мови

1. Прочитай казку.

Хто співає найкраще?

Перестрів соловейко синичку й каже:
— Чому ти навіть не вітаєшся зі мною?

— З тобою? — здивувалася синичка.

— Зі мною.

— Ти ж такий непоказний і сірий, — пирхнула й пурхнула в кущі.

«Постривай, — думає соловейко, — хоч я непоказний та сірий, але...». І полетів у лісові хащі. А в тих хащах птахи один від одного краще виспівують. Прислухався до них соловейко, перехоплював найдзвінкіші пісні, а що неабиякий хист мав, то ще й своїх співанок наскладав чимало.

А на зорі як заспівав — увесь ліс прокинувся од того співу. Птахи позліталися, а звірі позбігалися на галявину.

— Оце так співає!

Навіть бобер із води голову висунув:

— Авжеж! Авжеж!

А сова аж очима закліпала. Завжди заклопотана синичка застрибала на гілці й затінькала:

— Ти-ні-ти? Ти-ні-ти? — що на пташиній мові означає: чи то ти, чи не ти?

Соловейко на радіощах захотів узяти так, щоб пісня долинула аж до тіні високої зорі, але синичка його стримала:

— Ти спочатку полети на сусіднє болото і докажи всім, що ти і там співаєш найкраще.

Співунові нічого не залишилося робити, як полетіти на болото.

— Слухайте! — гукнув на болоті. — Хто з птахів співає найкраще?

— Очер-р-ретьянка, — зарепетували жаби в один голос.
— А яка вона? — перепитав соловейко.
— Чар-р-рівна! — застрибали жаби на місці.

«О, ще й чарівна! А я непоказний та сірий», — подумав він, махнув крилом і полетів у поле.

Йосип Струцюк

- Чому синичка не привіталася з соловейком?
- Чому соловейко полетів у лісові хащі?
- Доведи рядками тексту, що соловейко не впевнений у собі.

Листьмо для себе.

Підбери слова підтримки для соловейка.

2. Спиши текст. Підкресли виділені слова.

У наш край завітала чарівна зима. Ще **такої** не бачили люди. **Вона** повела одним рукавом — і тисячі легеньких сніжинок полетіло на землю, махнула другим — і **стільки ж** закружляло у повітрі.

► Визнач, замість яких слів вони вжиті. До якої частини мови належать ці слова? Перевір свої висновки за поданим правилом.

Займенник — це частина мови, яка вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх. Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вжиті.

3. Спиши виділені в казці речення. Підкресли займенники. Постав до них питання.

4. Прочитай вірш Юлії Градусової «Займенник». Поміркуй, чому ця частина мови одержала саме таку назву.

Я слова вам ці дарую:	За іменник називаю
Я, ти, ми, вона, воно...	Я предмети, імена,
Що у мовленні існують,	Тож займенником назвали
Щоб повторень не було.	Мене люди недарма.

❖ Знайди займенники, ужиті у вірші. Склади і запиши з ними речення.

Поняття про займенник як частину мови

1. Прочитай продовження казки.

Хто співає найкраще?

Соловейко хотів знати, як там сприймуть його спів.

— Гей ти! — гукнув до хом'яка у полі, — хто з птахів співає найкраще?

— Хто ж як не жайворонок! — відповів хом'як.

— Який він із себе?

— Та такий, що косарів будить до праці і співає під самим сонцем.

«Під самим сонцем!» — і соловейко вже не знав, що робити. Аж тут перед ним пташок:

— Ти чого голову опустив?

— Що тобі відповісти? — скрушно мовив соловейко. — Ти ж нічим не зарадиш.

— Чому так думаєш?

— Бо ти такий же непоказний та сірий, як і я.

— Зате я голосний.

І пташок заспівав. То була срібна трель із сонячним переливом. Соловейко ніколи не чув такого чудового співу, і коли пташок замовк, лише спромігся спитати:

— А як тебе звати?

— Жайворонок.

— Так ти і є той жайворонок! А я всього-на-всього...

— Всього-на-всього хто? — поцікавився жайворонок.

Соловейко неохоче назвався.

— Може, заспівав би для мене?

Не хотілося, але не міг одмовити такому голосистому співакові.

І полився його спів, як дзвінкий весняний струмочок.
 Коли соловейко замовк, жайворонки лише зітхнув:
 — Ніколи не чув такого чудового співу!
 Соловейко не повірив жайворонкові:
 — Як послухати тебе, то найкраще співаю я, мені ж здається, що найвправнішим співцем є ти, а на болоті мені назвали якусь очеретянку.
 — Може й так, — згодився жайворонок. — **Кожному своє: очеретянці — болото, тобі — ліс, мені — поле. І ми там найкраще співаємо, де наші рідні місця.**
 Соловейко щиро подякував жайворонкові за такі слова й полетів до лісу.

Йосип Струцюк

* Хто найкраще співає у полі?

** Прочитайте діалог соловейка і жайворонка.

** Визнач тему та ідею казки.

*** Склади комікси за змістом казки.

2. Спиши виділені речення. Поясни, як ти їх розумієш.

❖ Підкресли займенники. Поясни їх роль у мовленні.

Листьмо для тебе.

Поміркуй, чому край, у якому ти живеш, є для тебе наймилішим.

3. Прочитай і спиши текст, уставляючи займенники з довідки. Підбери заголовок. Яка його тема?

Хліб — найбільше ... багатство. Створений із зернини, ... живить людину, надає ... сили.

Нелегко дається хліб кожному з Справжню ціну хліба знають лише хлібороби. ... найближчі до землі. Від засіву до жнив ... трударі живуть сподіваннями й турботами хлібної ниви, у душі ... вміщується весь колосовий лан.

Микола Сингаївський

Слова для довідки: він, нас, ці, якої, наше, вони, їй.

❖ З якою метою автор вживає займенники в тексті?

❖ Склади і запиши речення, поєднавши слова *жайворонки* і *хлібороби*.

Особові займенники.

Уживання особових займенників у текстах

1. Прочитай казку.

Заєць та Їжак

Їжак стояв собі коло дверей своєї нори, закрив лапки за пояс, виставив ніс на теплий вітер та й мугикав собі стиха пісеньку — чи гарну, чи погану, кому яке до того діло?

Мугикав собі тихенько, а далі подумав: «Поки там моя жінка мис дітей та дає їм свіжі сорочечки, дай лишень піду я трохи в поле, пройдуся та й на свої буряки подивлюся, чи добрі вирости».

Буряки були недалеко від його хати. Їжак брав їх, скільки йому треба було на страву для своєї родини, а тому говорив завжди «мої буряки». Ну, добре. Обережно зачинив він за собою двері й поплентався стежкою в поле. Недалеко й пройшов, аж тут назустріч йому Заєць. Він також вийшов прогулятися і до «капусти своєї» теж навідатись.

Побачивши Зайця, Їжак привітав його чемненько. Та Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповів на Їжакове привітання, а тільки глянув на нього дуже з висока й озвався:

— Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?

— Погуляти вийшов, — відповів Їжак.

— Погуляти? — зареготав Заєць. — А я думаю, що з твоїми кривими ногами краще було б лежати, ніж на прогулянку лазити.

Ця насмішка дуже розсердила Їжака, бо ноги в нього таки криві.

— Ти, певно, думаєш, — каже Їжак до Зайця, — що ти своїми довгими лапами швидше побіжиш?

— Авжеж, — відповів Заєць.

— Можемо спробувати, — мовив Їжак. — Ану, побиймося об заклад, побачиш, чи я тебе не пережену.

— Гаразд! — відповідає Заєць. — А тепер біжим.

— Ну, чого так поспішати, — відповів Їжак. — Треба піти додому, поспідати, а через пів годинки я повернуся.

Іван Франко

- Де відбуваються події казки?
- Чому Заєць та Їжак вирішили змагатися?

Я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони — особові займенники. Вони вказують на особу (осіб), інші істоти, предмети, явища і відповідають на ті самі питання, що й іменники: хто? що? кого? чого? та ін.

2. Розглянь на форзаці таблицю «Займенники 1-ої, 2-ої і 3-ої особи однини і множини».

- ❖ За таблицею визнач, до якої особи і числа належить кожен особовий займенник.
- ❖ Зверни увагу на займенники 3-ої особи однини. Що ти можеш про них розповісти?

3. Випиши з тексту три речення з особовими займенниками. Підкресли їх. Користуючись таблицею, визнач і надпиши особу і число займенників.

4. Спиши загадки. Підкресли займенники, визнач їх особу і число.

Хоч не **шию** я ніколи, а голок завжди доволі. Біжить він по долині в сіренькій кожушині. Вона всюди літає, **дзижчить**, набридає. Воно говорить, грає, новини сповіщає.

- ❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/Jf0kR2> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Особові займенники.

Уживання особових займенників у текстах

1. Прочитай продовження казки.

Заєць та Їжак

Заєць не мав нічого проти, бо і йому хотілось перед тим похрумтати свіжої капусти. А Їжак тим часом поплентався додому.

Приходить додому і каже до своєї жінки:

— Жінко, збирайся швиденько, підеш зо мною в поле.

— А чого мені в поле? — питає Їжачиха.

— Знаєш, я з Зайцем маємо бігати наввипередки.

— Чи ти, чоловіче, з глузду з'їхав? — скрикнула Їжачиха. — Ти з Зайцем хочеш наввипередки бігати?

— Авжеж, хочу. І ти мусиш мені допомогти.

Що мала вона робити? Зібралася й пішла з чоловіком.

А дорогою Їжак і мовить до неї:

— Бачиш оцю довгу ниву? Тут мають бути наші перегони. Заєць бігтиме одною борозною, а я другою. Відтіля, з гори, починаємо бігти. Отже, ти стань собі ось тут, у борозні, і коли Заєць прибіжить сюди, то ти підведи голову та й крикни: «А я вже тут!»

Так, розмовляючи, вони прийшли на умовлену ниву.

Їжак поставив свою жінку на її місце, а сам пішов борозною на другий кінець.

Приходить, а Заєць уже там.

— Ну, що ж, біжимо? — питає Заєць. — Ну, раз... два...

Один став в одну борозну, другий — у другу.
Заєць крикнув «три» і рушив сам, як вихор, нивою.

Іван Франко

* Про що домовився Заєць зі своєю жінкою?

** Перекажи казку.

*** Придумай продовження казки.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/mvtt0N>
або QR-кодом і прочитай продовження казки.

- Як розумний Їжак обхитрив Зайця?
- Визнач елементи сюжету казки: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

2. Випиши з тексту особові займенники. Визнач їх особу і число.

❖ Із трьома займенниками склади і запиши речення.

3. Прочитай прислів'я. Поясни їх значення. За потреби вживай їх у своєму мовленні.

Дай землі, то й вона тобі дасть. Гарно ти граєш, та танцювати неохота. Ми з тобою, як риба з водою. Сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче. Скажи мені, хто твій друг, а я скажу, хто ти.

❖ Спиши. Підкресли займенники, надпиши їх особу і число.

4. * Прочитай текст. Знайди в ньому займенники. Визнач їх особу і число.

Ми блукали зимовим лісом. Настрій у нас був піднесений. Ми спостерігали за веселим танком тендітних сніжинок. Та раптом почули жалібне попискування.

Під засніженим кущиком ми побачили зайчика, який потрапив у сильце...

** Спиши текст, змінюючи займенники так, щоб розповідь велася від 1-ої особи однини.

*** Склади і запиши продовження тексту, використовуючи займенники.

Відмінювання займенників 1-ої особи однини і множини

1. Прочитай уривок із казки з паліндромами.

Таємниця ТУДИ-СЮДИ

Якось Івасик забрався у підземелля в пошуках таємниць. А там темно-темно, хоч в око стрель. Зненацька спалахнуло світло, й Івасик опинився перед самим Кощієм Невмирущим.

— Що тебе сюди привело? — грізно спитав він хлопчика.

— Та я, діду, хочу відкрити у вашому підземеллі хоча б одну таємницю.

— У мене тут таємниць скільки завгодно. Я загадаю тобі кілька загадок. Якщо відгадаєш їх — житимеш, як і я, довго-довго, а коли не даси відповіді — залишишся тут... Отож слухай запитання. Я називатиму деякі слова таємничим іменем ТУДИ-СЮДИ, а ти відповідатимеш, як вони насправді називаються. Маленька підказка: **ці слова — паліндроми, тобто читаються однаково як з початку, так і з кінця.**

Перше. До лісу пішли трое дівчаток і один хлопчик, кожного з них звали ТУДИ-СЮДИ.

Друге. На городі росте овоч, якого величають ТУДИ-СЮДИ.

Третє. — Коли ти прийдеш до мене в гості? — запитала в Олі подруга.

— ТЮДИ-СЮДИ! — відповіла Оля.

Четверте. Старий ТУДИ-СЮДИ розповів онукам про своє дитинство.

Отож, Івасику, лишайся ТУДИ-СЮДИ, а я років із десяти відпочину, посплю. Бо ти не розгадаєш моїх таємниць!

Допоможи Івасикові вибратися з підземелля — знайди таємничі слова, замість яких у загадках стоїть ТУДИ-СЮДИ.

Ігор Січовик

* Де відбуваються події казки?

** Що таке паліндроми? Прочитай.

** Чи зможеш допомогти Івасикові?

*** Придумайте казку з паліндромами.

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 1-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

❖ Зверни увагу на форми займенників у родовому і знахідному відмінках. Склади і запиши з ними речення.

3. Випиши з тексту займенники 1-ої особи. Визнач їх число і відмінок.

4. Запиши займенники *я, ми* у потрібній формі. Визнач відмінок.

Зразок. Подарувала (кому?) мені, нам (Р. в.).

Допоміг (кому?), зустрів (кого?), радів (з ким?).

5. * Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

Невичерпним джерелом видається (ми) краса рідної матінки землі. Радують (ми) її багатство й щедрість. Та не слід (ми) забувати, що й природа чекає від (ми) вдячного піклування. Бережімо природу!

З Інтернету

** Спиши, ставлячи займенник *ми* у потрібному відмінку.

*** Усно перебудуй текст, щоб розповідь велася від 1-ої особи однини.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/6YjprW> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання займенників 2-ої особи однини і множини

1. Прочитай казку.

Авіа, пташиний диспетчер

Авіа подобалося спостерігати за літаками. Удосвіта він сідав на диспетчерську вежу, зустрічав та проводжав поглядом усі пасажирські, транспортні та поштові літаки. Інколи йому навіть здавалося, що він летить разом з ними — до Тель-Авіва, Варшави, Стамбула...

Авіа мріяв літати так само майстерно, як Боїнг, Аеробус, Ан чи будь-який інший літак. Але потім завжди поверталася та сама гірка думка: він ніколи не зможе літати так просто й вільно, як літак. Бо його крила слабкі. Ще коли був пташеням, Авіа поранив їх. За інших обставин він мав би стати спортивним голубом.

Одного дня Авіа сидів собі на вежі й дивився, як успішно приземлився Ан-12. Подув приємний вітер і приніс клапоть газетної сторінки. Спересердя птах хотів уже відкинути аркуш якомога далі, та його увагу привернуло фото, на якому було зображено два літаки, й він узявся читати вміщену під ним замітку.

Авіадиспетчери запобігли аварії літака останньої миті. «У Віденському міжнародному аеропорту мало не зіткнулися два літаки. Літак української авіакомпанії «УкрАеро» почав посадку на смугу, із якої готувався злітати віденський літак. В останній момент у диспетчерській вежі зрозуміли помилку і встигли перенаправити український літак на іншу смугу.

На борту літака було 148 пасажирів. Ніхто, на щастя, не постраждав. Наразі триває розслідування інциденту».

Оксана Луцевська

- Де відбуваються події казки?
- Чому Авіа не може швидко літати? Прочитай.
- Про яку подію Авіа прочитав у газеті?

аеропорт

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 2-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

Культура мовлення

В Україні традиційно до старших за віком звертаються на «ви»: *Бабусю, розкажіть мені казку, будь ласка.*

Візьми до уваги! Займенник *Ви*, ужитий для вираження пошани, пишуть із великої літери.

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Вам неодноразово доводилося бувати в лісі. Там ви відпочивали, отримували насолоду від спілкування з природою. З вами траплялися різні веселі пригоди, які залишили в пам'яті незабутні спогади. Вас зачаровували пахощі квітів, зелень трав, чудовий спів пташок. Пам'ятайте, що і на вас лежить відповідальність за чистоту і красу наших лісів!

Ольга Данилко

- ❖ Випиши з тексту займенники. Визнач їх особу, число і відмінок.
- ❖ Запиши текст, змінюючи займенники так, щоб розповідь велася від 2-ої особи однини.

4. Склади і запиши за змістом тексту чотири запитання, вживаючи займенники *ти*, *ви* в різних відмінках.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/jPzbvi> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини

1. Прочитай продовження казки.

Авіа, пташиний диспетчер

— Авіадиспетчери! — аж скрикнув птах. — Ну от, — він провів кінчиком крила по світліні, — а я думав, що літаки, як птахи, самі собою керують. Що ж це виходить, — він розгублено дивився на шматок газети, — люди можуть керувати літаками? Ги... — видихнув він. — Авіадиспетчери... А я... я думав, що таємниця вільного польоту літака — в його розлогих могутніх крилах, — міркував собі Авіа. — Значить, я помилявся. Але якщо люди керують літаками, то... е-е, — йому плуталося в голові, — то птахи, виходить, теж можуть керувати іншими птахами... — пошепки вів далі Авіа. — Птахи-авіадиспетчери...

Голуб замислився: «От було б добре, якби і птахам хтось міг допомагати уникати небезпек у повітрі. Коли вони шмигають між літаками чи втікають від хижаків...».

Голуб знову розгорнув шматок газети:

— Авіадиспетчери встигли... Якби існували пташині авіадиспетчери, — осяяло голуба. — То й вони могли б рятувати інших. Керувати польотами птахів для їхньої ж безпеки в небі!

Авіа згадав кілька пташиних катастроф, що сталися просто на його очах.

— Небезпечно пташкам в аеропортах жити, небезпечно й перетинатися зі шляхами літаків, — Авіа досі бачив перед собою сумні пташині очі.

І Авіа уявив, як він став би пташиним авіадиспетчером. Ось він рятує сойку від чергового підступу Шаха. А потім Авіа безпечно доправляє за маршрутом зграю перелітних

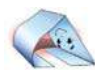
качок, оминаючи літаки й грозіві хмари. Авжеж, він, спортивний птах, невдаха із пошкодженими крилами, міг би робити щось аж таке важливе.

— Авіа — пташиний диспетчер! Приємно познайомитися. Так, я Авіа! Той самий, так! Ні, не треба дякувати, я виконував свою роботу! — голуб розводив крилами й кланявся уявним співрозмовникам.

Оксана Луцкевська

- Хто такі авіадиспетчери?
- Чому Авіа хотів стати пташиним диспетчером?
- Прочитай слова, які доводять, що Авіа — оптиміст.
- Визнач тему та ідею казки.

ОПТИМІЗМ

 Позитивне мислення. Продовж речення. *Хоч Авіа і мав пошкоджені крила, але...*

 2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

- ❖ Зверни увагу на форми займенників в орудному відмінку. У яких відмінках займенники мають паралельні форми?
- ❖ Випиши з тексту виділені займенники, визнач їх особу, число і відмінок.

 3. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

Ніхто не знає, коли йому щастя усміхнутися має. Про них вже й сови гудуть. Як з каменю води, так з нього правди. Дівчина — як верба: її не поливай, а вона росте. Час — не віл, його не підженеш.

- ❖ Спиши. Підкресли займенники. Надпиши їх особу, число і відмінок.

 Листьом для себе. Чи згідний/згідна ти із думкою, що справжній друг — то велика цінність? Свої роздуми запиши. Уживай займенники.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/SyaVVb> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання особових займенників

 1. Прочитай початок п'єси за мотивами англійської народної казки.

Горіхові Принцеси

Дійові особи: Казкар, Онук, Джоан, Ніколь, Мачуха, Чаклунка, Король, Принц, Фея 1, Фея 2, Слуги, Ельфи, Феї.

Сцена 1

Онук. Діду, а можна послухати казку? Дозволь!

Казкар. Що ж, розповім.

Жив на світі Король.

Донечку мав — яснооку Джоан.

Врода її негідна словам!

Тільки ж ото, як на світі ведеться,

Ниточка щастя то в'ється, то рветься.

Вмерла у них Королева-матуся.

Рік у скорботі минув. — Одружуся! —

Вирішив мудрий Король.

І в покої інша дружина ввійшла із дочкою.

Юну принцесу всі звали Ніколь,

Донькою визнав її сам Король!

Онук. Мачуха теж полюбила Джоан?

Казкар. Кинула погляд — і тісно бровам

Стало на хмурім обличчі її.

Розпочалась колотнеча в сім'ї.

Тільки Джоан і Ніколь, дві сестри,

Раді життю, мов привабливій грі.

Ділять турботи і сум — до кінця.

Буде печальною казка оця.

Сцена 2

Хатина Чаклунки. На стінах висять пучки зілля, на полицках — ряди пляшок і слоїв із кольоровою рідиною.

